

**GYÖRY TIBOR (1869–1938):
SEMMELWEIS IGNÁC (1818–1865) TANÍTÁSÁNAK
ÖSSZETÉVESZTÉSE AZ ANGOL CONTAGIONISTÁK EGYOLDALÚ
NÉZETÉVEL¹**

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti
Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

(...) A contagionistákat és működésüket jól ismerte Semmelweis. Derék, jószívű, önzetlen emberek voltak, akik egy téves hitnek összes, önfeláldozást és lemondást követelő folyamányait pontosan betartották. Ezért mondta reájuk Semmelweis: „az Isten áldja meg őket”. Csakhogy az ő aetiológiájuk Semmelweisével szemben, aki a gyermekági lázat a pyaemiával azonosította, egyoldalú volt. Ők, a contagium fogalmának megfelelőleg, csak az élő beteg gyermekágiyas nőket vagy a gyermekágiyasok hulláját ismerték el a fertőzés forrásául, s legfeljebb még a gyerekági lázzal szoros rokonságban állónak vélt orbáncot, némelyek még a hagymázt. Az első contagionista, ki Semmelweisszel szemben a ragályozási elmélet részére foglalta el a prioritást, maga Simpson volt, ki azt írta neki, hogy hozzáintézett levelével csak azt bizonyította, hogy ismeretlen előtte az angol szülészeti irodalom; mert ha ismerné, tudná, hogy az angolok a gyermekági lázat már régen contagiosus betegségnek tartják.

Semmelweis a gyermekági lázat tárgyazó összes munkáiban síkra száll a contagionisták ellen, s igyekszik őket felvilágosítani.

Munkáinak idevágó helyeiből legyen szabad egynehányat felsorolni. ismeretük nagyon fontos, mert a 20. században már több ízben foglalták le – szakemberek! – a prioritást épen a contagionisták részére.

Semmelweis az írja:

„Az angolok, abból a tapasztalatból kiindulól, hogy a gyermekági láz ragályos, nem látogatnak egészséges terheseket, vajúdókat vagy gyermekágiyasokat, ha megelőzőleg beteg terheseknél, vajúdóknál vagy gyermekágiyasoknál jártak, anélkül, hogy kezeiket klórral meg ne mosnák, át ne öltözködnének, s ha a megbetegedések száma szaporodni kezd, utazásra kelnek, s egy időre teljesen felhagynak az orvosi gyakorlattal. Az angol orvosok egy gyermekágiyas hullájának boncolatától nem mennek egészséges terheshez, vajúdóhoz vagy gyermekágiyashoz anélkül, hogy előzőleg klórral ne mosakodnának, ruháikat át ne váltanák.

¹ Forrás: Györy Tibor: Semmelweis tanításának eltorzítása a XX. század orvosi irodalmában. II. torzítás: Semmelweis tanításának összetévesztése az angol contagionisták egyoldalú nézetével; könnyelmű és vétkecs támadások prioritása ellen. = Budapesti Orvosi Ujság. Szülészet és Nőgyógyászat, 1906. No. 3–4. pp. 42–45. (Részlet)

A német orvostörténelmi társulat stuttgarti kongresszusán tartott előadás.

Az angol orvosok mindazokban az esetekben, melyekben a beteg terhes, vajúdó vagy gyermekágyas nem termel bomlott anyagot, felesleges dolgot művelnek; de valahányszor azok termelnek bomlott anyagot, az angol orvosok, azzal a szándékkal, hogy megsemmisítsenek egy contagiumot, megsemmisítik a bomlott anyagot, mely, ha átvitték volna egészséges terhesre, vajúdó vagy gyermekágyasra, gyermekágyi lázat idézett volna elő.

Gyermekágyasok hullájának boncolata után az angol orvosok klórmosásokkal szét akarják ronsolni a contagiumot, s e közben a bomlott anyagot pusztítják el, mellyel kezeiket beszennyezték.

A német és francia orvosok abban a meggyőződésben, hogy a gyermekágyi láz nem ragályos természetű, de a bomlott anyag révén való átvihetőségét nem ismerik, gyermekágyasok hulláinak boncolása, valamint beteg terhesek, vajúdók és gyermekágyasok meglátogatása után, még ha azok bomlott anyagokat is termelnek, klórmosás végzése nélkül, elmennek egészséges terhesekhez, vajúdók és gyermekágyasokhoz, s ily módon átviszik ezekre a bomlott anyagot, mely, ha felszívódik, gyermekágyi lázat idéz elő.

Emiatt angol szülőházakban elesnek azok a megbetegedések, melyeket német és francia szülőházakban a gyermekágyas hullái vagy a beteg terhesek, vajúdók és gyermekágyasok okoznak; innen van a kedvezőbb egészségi állapot az olyan szülőházak gyermekágyasai körében, melyekben a gyermekágyi láz ragályos betegségnek tartják.”²

„Ha az Angliában dívó nézet érvényesül, akkor a nem-gyermekágyi lázban elhaltak hulláival való foglalatatoskodás nem lesz megtiltva, míg viszont nekünk itt semmiféle aggályaink nincsenek, hogy egyik beteg gyermekágyastól ruhaváltoztatás nélkül menjünk a másikhoz, amint ezt az angolok megkövetelik, kik a betegség átvihetőségének tanát oly széles értelemben veszik, hogy azt hiszik, egy egészséges ember (tehát az orvos is), ki beteg gyermekágyastól jó, érintkezés megtörténte nélkül is átviheti ugyanazt a betegséget egy mindaddig egészséges gyermekágyasra. Az átvitel lehetősége az ott dívó nézetek szerint hosszú időn keresztül fennállhat, mert az angol szerzők által kifejtett követelmények értelmében az az orvos, ki szerencsétlenségére több gyermekágyas beteget kezel egy időben, huzamosabb ideig köteles szülészeti gyakorlatát abbahagyni, s összes ruháit változtatni. Ennek bizonyítékaul főleg azt hozzák fel, hogy míg egyes szülésznek, bábáknak ápoltjaik közt sok a gyermekágyi lázas beteg, ugyanakkor másoknak semmi okuk sincsen panaszra. El kell azonban ismerni, hogy az utóbb említett körülmény sokkal keresetlenebb magyarázatát leli abban, ha feltesszük, hogy ezek a gyakorló orvosok hullaboncolással, vagy ami egyre megy, más bomló anyagokkal, tályognyitással, sebkezelés és kötözéssel, gyermekágyasok tisztogatása és vizsgálatával, méhlepényvizsgálattal stb. foglalkoztak. Többen a nevezett orvosok közül az Angliában kelendő nézet következtében egyidőre egészen lemondtak a gyakorlatról, ha az a szerencsétlenség érte őket, hogy több nőt elveszítettek gyermekágyi lázban. Az a körülmény, ha gyakorlatuk megkezdésekor – néhány heti idő letelte után – nem voltak mindjárt szerencsésebbek, kétségen felülvizé látszik tenni, hogy az általuk feltételezett ok nem játszhatott már közre és erősen megingatja abbéli meggyőződésüket, hogy egyáltalán okként szerepelt.

Nékem is meggyőződésem, hogy az orvosok említett foglalatatoskodásai voltak okai az azokat követőleg mutatkozó gyermekágyi láz-eseteknek...

Csak hogy én ezekből az adatokból éppen más következtetéseket vonok le, mint az angol orvosok.

Én a gyermekágyi láz nem tartom ragályos betegségnek, mert nem minden gyermekágyi lázas nőről vihető át egészséges egyénre, s mivel e kórt egy egészséges egyén nem gyermekágyi lázas betegől is megkaphatja.

² Györy Tibor (összeáll. és ford.): Semmelweis összegyűjtött munkái. Bp., 1906. p. 188.

Mindenhimlős beteg képes bármely egészséges egyénben himlőt okozni, s egy egészséges egyén a himlőt csakis himlős betegtől kaphatja el; méhrákostól mg soha senki nem kapott himlőt.

De nem így áll a dolog a gyermekági lázzal ha ez oly alakban folyik le, hogy nem termel bomlott anyagokat, akkor egészségesekre át nem vihető. Ha azonban a gyermekági láz termel bomlott anyagokat, mint pld. endometritis septica-ban, akkor egészséges egyénre igenis átvihető. Bármely gyermekági lázban elhaltnak hullájáról a gyermekági láz egészségesekre átvihető, csak a hulla rothadási foka jó tekintetbe. Azonban előidézhetik nem gyermekági lázas betegségek is, mint pld. üszkösödő orbánc, méhrák stb.

Minden hulla, bármely betegség okozta a halált, képes gyermekági lázat előidézni, ha a hulla elérte a rothadás kellő fokát.

Valamely ragályos betegséget csakis az az anyag terjesztheti tovább, melyet maga az illető betegség termel. Csontszú még sohasem termelt himlő-ragályt. A gyermekági lázat egy olyan anyag idézi elő, mely nemcsak a gyermekági láznak magának, hanem a legkülönbébb egyéb betegségeknek is terméke.

Bármely halálnemben elhaltnak hullája termeli a gyermekági lázat okozó anyagot.

Ebből következik az oly hullákkal és betegekkel való foglalkozás tilalma, kiknek betegségei tekintet nélkül a gyermekági állapotr, bomlott anyagokat termelnek.

Megdönthetetlen igazságnak tartom, hogy egy állatorvos, ki egyszersmind szülészettel is foglalkoznék, beteg vagy elhullott állatoktól származó bomlott anyagokkal gyermekági lázat idézne elő a szülőnőkben.

A gyermekági láz tehát nem ragályos, hanem a bomlott anyagok révén egészséges egyénekre is átvihető betegség. A gyermekági láz az orbáncsal és következményeivel semmiféle egyéb viszonyban nem áll, mint bármely más bomlott anyagot termelő betegséggel és ugyanabban a viszonyban áll, mint minden rothadó hullával. Amikor az angol orvosok magán a gyermekági lázon kívül csak az orbáncot és következményeit tekintik a gyermekági lázat előidéző bomlott anyagok forrásaiul, akkor nagyon is szűk határokat találtak vonni, mint az a már említett adatokból ki is tűnt; mert hiszen nem mind orbánc volt az a betegség, ahonnet az anyag a felsorolt gyermekági láz-esetekben eredt.

A gyermekági láz ugyanaz a betegség, mely sebészekben, boncolókban vagy sebészi műtétek után támad és azonos kór férfiban, nőben egyaránt, ha vérkeringésükbe bomlott anyag kerül be.”³

„Hogyha a hármás királyság orvosai akkor alkalmazzák a contagium átvitele ellen hozott rendszabályokat, amikor gyermekági lázas terhes, vajúdo, gyermekági nő nem termelnek kívülágra jutó bomlott állati szerves anyagot, úgy ők bár felesleges, de nem ártalmas dolgot cselekszenek; amikor azonban a bennük termelt bomlott állati szerves anyagok a kívülágra jutnak vagy amikor az orvosok gyermekági hullákkal foglalkoztak, olyankor ők egy contagium elpusztításának szándékával, a beteg egyénektől vagy a hulláktól származó bomlott anyagot pusztítják el, s ez által számos fertőzést hárítanak el, melyet a gyermekági láz-betegek kívülágra jutott bomlott állati szerves anyagai okoznának, ha el nem pusztítanak azokat; ily módon a hármás királyság orvosai számos anyának és megszületetlen magzataiknak életét mentették meg, amiért az isten áldja meg őket.

Azokban az országokban, ahol a gyermekági lázat, és pedig teljes joggal, nem ragályos betegségnek tartják, azonban nem tudják, hogy a gyermekági láz bomlott állati szerves anyagnak kívülről való bevitele révén keletkezik, ott a gyermekági lázas terhes, vajúdo, gyermekági nőből vagy a gyermekági hullától bomlott állati szerves anyagot nem pusztítják el. A nő szaporodási időszakában fellépő és elhárítható temérdek felszívódási láz-eset, mely a külső fertőzés forrásából ered, elesik a hármás királyságban, s ez egyike ama két

³ Id. mű p. 224.

oknak, melynek következtében a gyermekágyasok egészségi állapota ezen országokban annyira kedvező.”⁴

„A gyermekági láz nem ragályos (contagiosus) betegség. Ragályos betegség ugyanis az olyan, mely a tovább terjesztését eszközölő ragályos anyagot, a contagiumot, maga termeli; ez a contagium más egyén szervezetébe jutva, megint csak ugyanazt a betegséget kelti. A himlő ragályos betegség, mert termel egy ragályos anyagot, mely más egyénben újra csak himlőt hoz létre. A himlő mindig csak himlőnek, sohasem más betegségnek okozója. Skarlátot nem lehet pl. egy himlős betegtől elkapni és viszont más betegség sohase idéz elő himlőt; pl. egy skarlátos beteg más egyénben sohase kelt himlőt.

Nem így áll a dolog a gyermekági láz tekintetében; ezt a lázat egészséges gyermekágyasban más betegség is okozhatja, nemcsak gyermekági láz; így láttuk ezt a lázat keletkezni a bécsi első szülészeti klinikán a méh evesedő velős rákja, valamint szúvas térdizület exhalatioi következtében; láttuk támadni az első szülészeti klinikán hullarészek révén, melyek a legkülönbözőbb hullákból származtak; láttuk, hogy a szt. Rókus kórházban a bomlott állati szerves anyagok keletkeztették, melyek a sebészeti osztályból eredtek stb.

A gyermekági lázban megbetegedett gyermekágyasokról azonban nem vihető át a gyermekági láz egészséges gyermekágyasokra, ha nem egy bomlott állati szerves anyag vitetik át. Például: egy gyermekágyas megbetegszik súlyos gyermekági lázban, mely azonban a külvilágra nem jutó bomlott anyagot termel; ebben az esetben a gyermekági láz nem vihető át egészséges gyermekágyasokra; ha azonban oly formák közt folyik le a gyermekági láz, ami nőkben a külvilágra kerülő bomlott anyag termelődik, akkor ezen gyermekági láz átvihető; ha pl. egy gyermekágyas megbetegszik gyermekági lázban és septikus endometritis, evesedő metastasisok vannak jelen, akkor erről a gyermekágyasról átvihető a gyermekági láz egészségesekre.

Innen magyarázható, hogy az a vita, vajon a gyermekági láz ragályos-e vagy sem, nem jutott dűlőre, mert a contagionisták felhoztak oly eseteket, amelyekben a gyermekági láz elhurcolása valamely beteg gyermekágyasról valamely egészségesre nem vétethetett tagadásba. A ragályosság tagadói ép úgy hivatkozhattak esetekre, melyekben a gyermekági láz elhurcolása esetleg nem történt meg, holott meg kellett volna történnie, ha a gyermekági láz ragályos betegség volt volna.

A gyermekági láz nem ragályos betegség, de igenis egy beteg gyermekágyasról az egészséges gyermekágyasra és pedig egy bomlott állati szerves anyag közvetítésével átvihető baj.”⁵

„...Az olvasó láthatja, mily heterogén dolgok azok, amelyekből az angol orvosok szerint a gyermekági láz keletkezhetik, s ők ennek dacára azt a korlátok közé szorított következtetést vonják le, hogy a gyermekági lázat állati méreg okozza, amely elsősorban az orbáncból és következményeiből származik, néha azonban a hagymából is.

Fel az igazság magaslatáig, hogy a gyermekági láz bármely korú és nemű hullától származik, tekintet nélkül arra, hogy az gyermekágyasnak vagy nem gyermekágyasnak a hullája; a hullának csupán a rothadási foka és a halálokozó betegségnek bomlott állati szerves anyaga jó tekintetbe.

Fel az igazság magaslatáig, hogy a gyermekági láz bármely korú és nemű betegtől származik, kinek betegsége bomlott anyag termelődésével és külvilágra jutásával jár, tekintet nélkül arra, hogy a beteg egyén gyermekági lázban szenved-e vagy sem; csakis a bomlott állati anyag, mint a betegség terméke jó számításba.

Fel az igazság magaslatáig, hogy a gyermekági lázat mindennemű élettani szerves képlet okozza, mely a vitális törvények alól felszabadulva, a bomlás bizonyos fokát elérte; nem az jó tekintetbe, mely képletről van szó, hanem a rothadás foka.

⁴ Id. mű p. 552.

⁵ Id. mű p. 156.

Az igazságnak erre a magaslatára nem jutottak el a hármaskiráltság orvosai, ők csak egy részét fedezték fel az igazságnak, de nem ismerték fel a teljes igazságot. Az igazságnak e fel nem ismert részéből számos elhárító felszívódási láz keletkezhetik az angol, ír és edinburghi szülőházakban.”⁶

*

Hálátlan volna nemzetünk és nem is méltó rá, hogy Semmelweiset sajátjának nevezze, ha számon nem tartaná az őt érő támadásokat és vissza nem verné azokat. A fegyvert hozzá megkovácsolta maga Semmelweis, s reánk hagyta megdönthetetlen, örökigaz tanításában. Ennek rövid foglalatja Semmelweis saját szavai szerint a következő:

„Én a gyermekági lázat, egy esetet sem véve ki, felszívódási láznak tartom, melyet bomlott állati, szerves anyag felszívódása idéz elő; a felszívódás első következménye a vérbomlás, a vérbomlás következményei az izzadmányok.

A bomlott állati szerves anyag, melynek felszívódása a gyermekági lázat okozza, az esetek túlnyomó többségében kívülről jut a szervezetbe, s ez a külső fertőzés; ezek azok az esetek, melyek a gyermekági láz-járványok képében lépnek fel, ezek azok az esetek, melyeket el lehet hárítani.

Ritka esetekben az a bomlott állati szerves anyag, melynek felszívódása a gyermekági lázat okozza, a megtámadott szervezet határain belül képződik; ezek az autoinfectio esetei és ezek az esetek nem mind háríthatók el.

A bomlott állati szerves anyag forrása, melyből az az egyénekbe belekerülve, a gyermekági lázat előidézi, bármely korú és nemű hulla, tekintet nélkül a lefolyt betegségre, tekintet nélkül arra, hogy gyermekági hulla-e vagy nem gyermekági; a hullának csakis a rothadási foka jó tekintetbe.

A bomlott állati szerves anyag forrása, melyből az az egyénekbe belekerülve a gyermekági lázat előidézi, bármely korú és nemű betegek, kiknek betegségei bomlott állati szerves anyagot termelnek, tekintet nélkül arra, hogy a beteg egyén gyermekági lázban szenved-e vagy sem; csak a bomlott szerves anyag jó, mint a betegség terméke, tekintetbe.

A bomlott állati szerves anyag forrása, melyből az az egyénekbe belekerülve a gyermekági lázat előidézi, mindennemű élettani állati szerves képződmény, mely a vitális törvények alól kivonatván, egy bizonyos rothadási fokot ért el; nem az jó tekintetbe, hogy mik azok, hanem a rothadásuk foka.”⁷

Ezen a rövid pár soron megtörik mindazok ferdítése, kik Semmelweis tanítását a hullafertőzés elméletének nevezik, s azok támadása, kik a ragályozási elméletet hirdető

⁶ Id. mű p. 556.

Aki figyelemmel elolvasta Semmelweisnek ezen felvilágosító lapjait, melyek egyfelől a contagionisták nézetét, másfelől nézetük tévességét tárja elének, tudni fogja, mit tartson S. Baruch tanárnak a 'Janus' című folyóirat 1902. októberi füzetében írt közleményéről, melyben azt írja:

„...Trotzdem darf der historische Kritiker nicht zögern die gerechte Priorität eines amerikanischen Arztes ausdrücklich zu erwähnen, der die gleiche Idee schon 5 Jahre vorher aussprach.” A következő lapokon pedig elvitatja Semmelweis elsőbbségét és a contagionista Holmes részére vindikálja.

Hiába világosítottatott fel menten utána Baruch úr, hiába rögzítette a polemiát figyelemmel kíséző többi szaklap Semmelweis prioritását és ejtette el Holmest: a londoni Ch. J. Cullingworth 1905 végén újra előveszi Holmesnek a „gyermekági láz ragályosságá”-ról (The Contagiousness of Puerperal Fever) szóló munkáját, melyet „korábbi és egyformán jelentős adalék”-nak nevez Semmelweis felfedezésével (lásd: Szülészeti és Nőgyógyászati, 1906. 1. sz.).

Dohrn is 1903-ban „Geschichte der Geburtshülfe”-jében az I. rész 226. lapján „Holmes” fejezetében ezt mondja: „...so dass die richtige Ansichten über die Veranlassung der Krankheit [Kindbettfieber] in Amerika schon einige Jahre allgemein geläufig waren, vor dem Erscheinen der Monographie und der Briefe von Semmelweis.”

⁷ Id. mű. p. 153.

Holmes számára követelnék azt a prioritást, mely Semmelweiset fogja megilletni mindaddig, míg a nő szülni fog.